

Alexandru Ioan Cuza și Unirea de la 1859*

Acad. Ioan-Aurel Pop
Președintele Academiei Române

Alexandru Ioan Cuza și-a început domnia la 1859, adică acum 165 de ani și a făcut cele mai importante reforme ale sale în 1864, adică acum 160 de ani. Fie și numai pentru aceste aniversări, ar fi bine să ne îndreptăm gândul spre „domnul unirii”. Faptele sale au străbătut timpul, principele devenind pentru mulți români un model, o personalitate situată între antecesorii de marcă.

Alexandru Ioan Cuza a fost **unificator**, pentru că a obținut, în chip nesperat, recunoașterea dublei sale alegeri și apoi recunoașterea unirii și a României de către marile puteri. A fost un **organizator**, pentru că a desăvârșit unirea, creând toate marile instituții naționale unice. A fost un **modernizator de stat**, deoarece, punând în practică majoritatea punctelor programului Revoluției Române de la 1848–1849, a realizat marile sale reforme, de la cea agrară până la cea școlară și de secularizarea averilor mănăstirești până la organizarea administrativ-teritorială. A fost un **constructor** la propriu, pentru că a ridicat edificii unice, a făcut drumuri bune și poduri durabile. A fost un **mecenat** și un **ctitor** de așezăminte culturale, precum primele două universități moderne românești, la Iași și la București, precum primele burse de stat date studioșiloreminenți, precum Casa de Economii și Consemnațiuni etc. A fost un **protector al românilor** din provinciile aflate sub stăpâniri străine, pe care i-a sprijinit și i-a pregătit pentru uniri succesive care au urmat. A fost un **erou al poporului și mai ales al țăranilor**, cărora le-a dat pământ și pe care i-a ocrotit în așa măsură încât aceștia l-au plâns la moarte ca pe un apostol mutat de la ei. În fine, a fost un **vizionar**, pentru

că a plănuțit, fără să mai apuce să și facă pe deplin, sistemul monetar național și banca națională, autocefalia Bisericii Ortodoxe Române, independența absolută a țării, noua constituție, Academia Română și altele. A făcut, prin urmare, în șapte ani atâtea fapte bune pentru țară câte alții în decenii întregi de domnie. De aceea, Alexandru Ioan Cuza a și devenit, încă din timpul vieții, un domn legendar, ca Ștefan cel Mare, Mihai Viteazul sau Constantin Brâncoveanu. Evident, domnul unirii nu a fost imaculat sau fără reproș, a greșit și a plătit deopotrivă în viața privată și în cea publică, a trecut și prin perioade de ocultare, dar, de fiecare dată, a țâșnit deasupra pentru posteritate, impresionând și stârnind admirație nedisimulată.

Dar oare cum a ajuns Cuza domn și cum a întruchipat el unirea Moldovei (câtă era atunci relativ liberă să se unească) și Țării Românești? De multe ori, istoricii români când evocă unirea de la 1859, se gândesc la împrejurările favorabile și explică importantul eveniment ca o urmare a „primăverii popoarelor” (revoluțiile de la 1848–1849), ca rezultat al Războiului Crimeii, din anii 1853–1856, care a internaționalizat chestiunea românească, ca fruct al înfrângerii Rusiei și al derulării Congresului de Pace de la Paris din 1856, ca urmare a simpatiei Franței față de români și a sprijinului împăratului Napoleon al III-lea. Toate acestea sunt demne de a fi luate în seamă, fiindcă, fără îndoială, au favorizat actul de la 1859. Este foarte adevărat „principiul naționalității” a declanșat atunci energiile etnice latente. Popoarele Europei refuzau să mai trăiască sub asuprirea câtorva imperii multinaționale. De

**Alocuțiune transmisă cu prilejul împlinirii a 165 de ani de la Unirea Principatelor Române (22 ianuarie 2024)*

exemplu, unii români au ajuns să fie conștienți că atunci când Rusia a avut perioade de decadență, românii le-a mers relativ bine și că, atunci când Rusia a avut epoci de glorie, Țările Române s-au aflat în declin sau au suferit mari pierderi. Principatele Române erau „locuri de ispititor belșug și de trecere a oștilor”, cum a zis inspirat Nicolae Iorga. Lăsând metafora la o parte, aceste țări erau mari grânare, largi piețe de desfacere, asigurau deschiderea spre Marea Neagră (deocamdată, până la unirea Dobrogei, numai prin Valea Dunării și Delta Dunării). Sentimental vorbind, erau și o oază de latinitate într-o mare slavă, flancată de unguri și austrieci la vest și de turci la sud, o oază pentru care politicienii care erau și intelectuali, din spațiul francez și italian, încercau o anumită simpatie, ca de la un potentat spre o rudă mai săracă, demnă, totuși, de atenție. La 1856–1858, chiar dacă unele dintre Marile Puteri, în frunte cu Franța, voiau unirea Moldovei și Țării Românești (nu de dragul românilor, ci din dorința promovării intereselor franceze la Dunărea de Jos și la Carpați) și cu toate că, prin adunările ad-hoc, românii s-au pronunțat ferm – cu mijloacele democrației europene incipiente de atunci – pentru unire, Conferința de la Paris din 1858 a dat problemei românești o soluție parțială. Ea a decis formarea unei uniuni cu numele de „Principatele Unite ale Țării Românești și Moldovei”, cu doi principii, două guverne, două adunări legislative, două capitale și cu majoritatea instituțiilor dublate și paralele. Aici trebuia să se oprească realitatea românească a timpului, în ciuda voinței naționale, adică a vrierii românilor de a se uni deplin. Și, totuși, nu a fost așa cum au vrut stăpânii Europei, fiindcă, la scurtă vreme după 1858, românii aveau un singur principe, un stat cu numele de România, un guvern, o singură adunare legiuitoare, o singură capitală, o singură armată. Primul pas, decisiv, care a dat apoi posibilitatea derulării celorlalți pași, a fost dubla alegere a lui Alexandru Ioan Cuza deopotrivă la Iași și la București. Această situație, deși nu era interzisă în mod concret de vreun document internațional, nu era nici prevăzută și nici așteptată pe scena internațională.

Prin urmare, în înfăptuirea unirii, românii au avut rolul esențial, fiind subiect și nu obiect. „Politica faptului împlinit” și principiul „acum ori niciodată” i-au animat atunci pe români, prin lide-

rii lor înțelepți, care s-au plasat contra prevederilor și așteptărilor marilor puteri (încurajați și stimulați, totuși, de unele dintre aceste puteri simpatizante ale cauzei românești). Să nu uităm că, încă de dinainte de 1848, Țările Române aveau în Occident (și mai ales la Paris) un lobby excelent, creat prin bunul renume al tinerilor noștri studioși, care nu învățau numai „cravatei cum să-i faci nod”, ci se dovedeau, majoritatea, foarte buni în științe și arte, vorbeau franțuzește impecabil și duceau cu sine renumele unui popor civilizat. Ei au alcătuit „generația mesianică”, aceasta într-un interval de trei-patru decenii a făurit România modernă, sincronizată modelului european de succes. Bălcescu, Cuza și marii lor contemporani, care au știut să facă atunci echipă, au fost sufletul acestei generații luptătoare. Foștii revoluționari de la 1848 erau atunci foarte bine organizați și s-au înțeles ca alesul Moldovei – oricine ar fi fost el – să devină domn, cu orice preț și cu toate mijloacele, și la București. Unul dintre aceste mijloace era și chemarea „căuzașilor”, meniți să impună, la nevoie, dubla alegere chiar prin forța mulțimii adunate pe „Dealul Mitropoliei”. Chestiunea care se pune este și de scop, nu în ideea machiavelică („Scopul scuza mijloacele”), ci a naturii morale a scopului. Nu orice scop scuza mijloacele, ci numai scopul cel bun. Or, cauza Unirii românilor s-a dovedit a fi, din perspectivă istorică, una pozitivă, după cum au teoretizat încă din epocă atâția intelectuali, în frunte cu Mihail Kogălniceanu. Dubla alegere a fost un act de tactică politică de înaltă clasă, merit să asigure succesul Unirii. Dacă nu era națiunea română, animată de generația aceasta „mesianică”, nu s-ar fi făcut nici unirea.

Evident, ca orice frântură de prezent al oamenilor care au trăit în trecut, nici chestiunea unirii nu este lipsită de controverse. Cuza s-a mișcat între Scylla și Carybda: pe de o parte, erau conservatorii nu voiau reforme fundamentale, pe de alta, erau liberalii (și mai ales liberalii radicali), care voiau o mulțime de reforme adânci în timp scurt (liberalii radicali). În fine, moderații, animați de spiritul echilibrului, preconizau reforme așezate, graduale, „fără pripeală” (cum ar fi spus Mihail Kogălniceanu). Câtă vreme Cuza a colaborat bine cu Mihail Kogălniceanu (adept luminat al reformelor și sfătuitor înțelept), domnia sa a mers

excelent. Apoi au venit în jurul domnului „alte glasuri”, din „alte încăperi”, lucrurile s-au stricat, reproșurile s-au înmulțit. Domnul a luat unele măsuri sub influența noilor consilieri, a impulsurilor de moment. Domnia sa personală de după lovitura de stat din 1864 trebuie, însă, integrată în context și nu privită în funcție de regulile democrației actuale. După 2 mai 1864, Alexandru Ioan Cuza a instituit un regim de autoritate personală, prin care s-au putut face marile reforme, dar care i-a nemulțumit deopotrivă pe liberalii radicali și pe conservatori (din rațiuni diferite). Ei s-au unit în „monstruoasa coalție” (monstruoasă, fiindcă era contra naturii și nu avea alt scop decât detronarea lui Cuza) și l-au obligat pe domn să abdice. Era încordată și atmosfera din familia princiară, mai ales din cauza infidelităților conjugale ale domnului.

L-am elogiat pe Cuza fiindcă merită această rememorare. Dar unirea a fost un act colectiv, făcut de patrioți numeroși, între care trebuie pomeniți toți pașoptiștii, de la Vasile Alecsandri, autorul „Horei Unirii”, de la Brătieni și Ion Ghica

până la Cocuța Conachi, cea care a dat în vileag falsificarea alegerilor și până la Nicolae Pisoschi, cel care l-a propus pe Cuza drept candidat. Astfel, Alexandru Ioan Cuza s-a aflat în vârtejul unei mișcări europene de emancipare a popoarelor și a devenit exponentul națiunii sale.

De aceea, Cuza rămâne o figură luminoasă a istoriei noastre: a fost domnul care a aplicat cea mai mare parte din programul Revoluției de la 1848, care a făcut cele mai multe reforme pe unitatea de timp și care a deschis modernizarea României și a accelerat sincronizarea sa cu civilizația europeană. Mihail Kogălniceanu (viitor președinte al Academiei Române), cel detașat de domn în ultima parte de domnie, avea să spună la căderea lui Cuza: „Nu greșelile lui Cuza l-au răsturnat, ci faptele lui mari”. Cuza însuși, din exil, a spus: „Să dea Dumnezeu să-i meargă țării mai bine fără mine, decât cu mine. Să trăiască România!”, fapt care arată un simț civic și o responsabilitate pentru țară cum rar am mai avut. Cuza și Kogălniceanu au fost doi oameni mari, făcuți pentru momente mari ale istoriei românilor.